

Rafael Terpin

Klanec do doma

2

Zbirka
600 risb
kmečkih hiš
in 302
zgodb

Terpin

Uvod

Zakaj se lotevam še ene knjige s podobno vsebino, kakršno je imela prva – »Klanec do doma«? Razlogov je več. Eden je ta, da v prvi knjigi snovi nikakor nisem zaključil. Drugi je obsežna zbirka precej bolj dodelanih risb (svinčnik), ki bi sicer ostale v moji ali pa kakšni drugi omari, pozabljene in nesmiselne. Mnogo bolje se mi vidi, da gredo podobe starih domov med ljudi. Tja vendar sodijo. Ne glede na dokumentarno bogastvo narisane, bi rad z bralci delil tudi prijazne občutke ob takih in drugačnih srečanjih na kmečkih poteh. Knjiga prihaja z zadnjim vlakom. To sam najbolje vem. Moje poti se s staranjem iztekajo. Kmečke steze je v veliki meri uničil žled 2014. leta. Nekaj malega ohranjajo lovci, gozdarji nikakor. Tu in tam kaj drobižastega rešujejo trimarji, turistični delavci, v svoj konec zagledani krajani. Vsega naštetega je daleč premalo. Gozdovi žive neugnano dalje, v nekaj letih se bodo obnovili in tudi posrebal ogromen del današnje kmečke lepote, lahko bi rekli – krajine.

Poleg hiš in poti izginevajo košenice in gorski travniki, z njimi pa množica rastlin, ki so se v stoletjih naučile živeti prav tam. Lepa prihodnost se piše le gozdnim rastlinam. Seveda ne mislim le na drevesa.

Tehnika risanja z mehkim svinčnikom ponuja nekaj plastičnosti, kar včasih prav pride. S senčenjem je mogoče doseči posebne svetlobne učinke, celo ponazoritev letnih časov.

Krajino sem dosledno močno očiščeval navlake, vse z namenom, da bi kmečki dom v gledalčevih očeh izgledal čim bolj jasen in zgovoren.

Na straneh, ki prikazujejo po dve kmečki hiši brez besedila, so objavljeni domovi – mnogi znani že iz prve knjige »Klanec do doma«, a motivi so pogosto drugačni. Z besedilom opremljene risbe

so praviloma doslej neobjavljene. Besedila so zložena v moji znani maniri, spoštljivo. Spoštovanje si vsi ti rovtarski domovi neskončno zaslužijo (in njihovi graditelji), naj gre za s podatki obogateno besedilo ali pa bolj čustven zapis s sobotnih poti. Zavedal sem se, da morajo biti narisane stavbe dobro umeščene v svoje klance. Pomagala mi je plastična obdelava motivov. Risbe so narejene po prejšnjih skicah na terenu, zadnje čase vse več tudi po fotografijah. Pri že porušenih domačijah sem si v zimskem času mnogokrat risal tlorise in iz njih ugibal o zunanjem izgledu poslopij. Je že tako, da razpored oken, vrat in opažev vedno posredno govori o ureditvi notranjih prostorov. Kadar je bilo pred menoj le malo ostankov nekdanjega doma, sem pri risanju bolj ugibal. Rekonstrukcija ni mogla biti preveč zanesljiva. Rekel bi, da sem se dela loteval takrat, ko so mi tloris in ostanki zidov navrgli dovolj podatkov.

Še nekaj. Ničkolikokrat mi je padlo v oči, da so si bile hiše v soseski (približno enako stare) podobne. Seveda! Pomagali so eden drugemu ne le s fizičnim delom, največkrat tudi z znanjem in bogatimi izkušnjami.

Večji del risb je nastal leta 2006. Zbirko sem dopolnjeval še v letih 2013 in 2017.

Skoraj vsa besedila so bila na papir vržena 2012. leta. Nekaj novih je bilo dodanih leta 2017.

Odmevi na prvo knjigo »Klanec do doma« so bili izjemno dobri. Pohvale so prišle iz vrst mojih prijateljev, poznavalcev rovtarskih razmer, tudi ljubiteljev moje pisane besede – pa še iz bolj razgledanih kmečkih sosesk.

Rafael Terpin, 24. marca 2018

V ČEŠNJICAH, Pot v Češnjice 61, Idrija (1992)

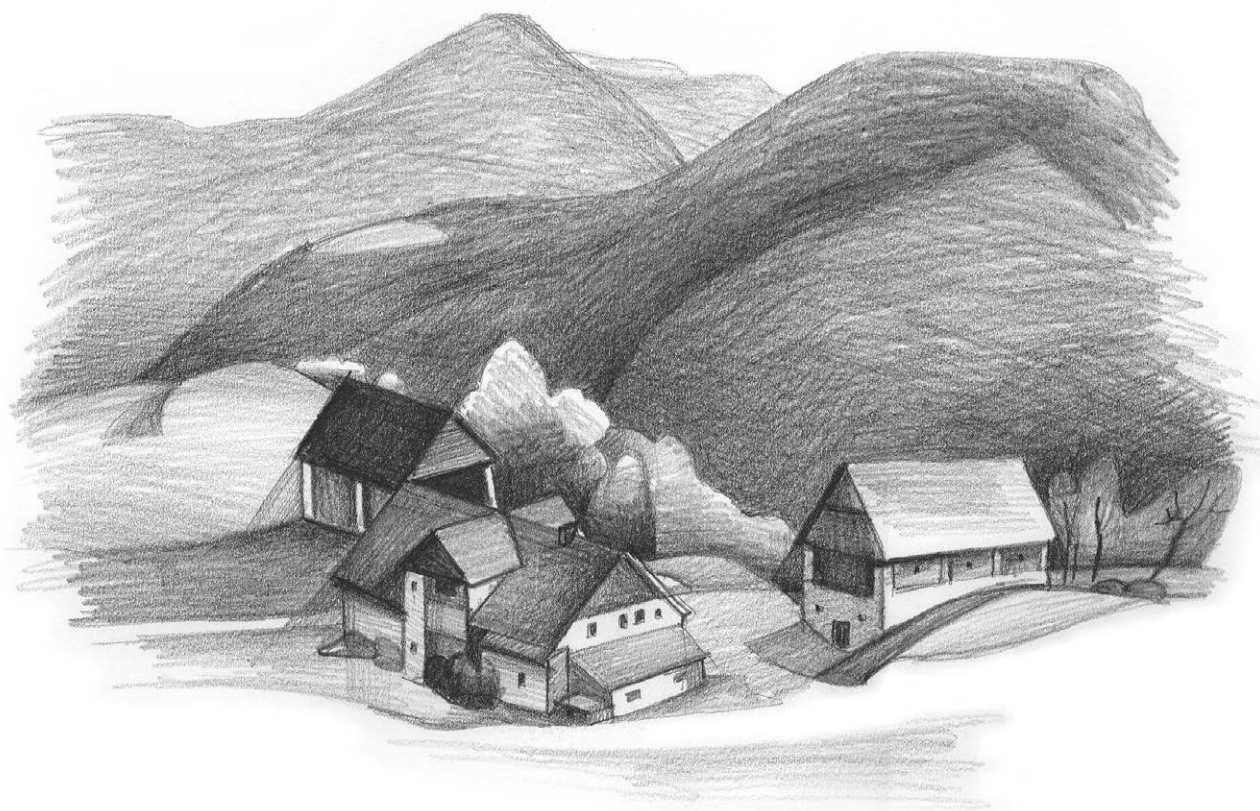
Zadnji, seveda že pokojni, češnjiški gospodar Anže se je dobro spominjal, kako so furali pred 1930. letom, ko ceste proti kasarni (danes psihiatrična bolnica) še ni bilo. Šlo je takrat naravnost v trdi klanec mimo cerkve sv. Trojice. »Konji so strašno trpeli!« je povedal. Dostikrat je bilo treba pripreči.

A skozi tisti divji klanec se je iz mesta šlo proti Češnjicam in naprej po bližnjici v Kanomljo. Še v prejšnjih stoletjih pa je mimo Češnjikarja peljala prva tovarna pot na Vojsko.

V 16. stoletju so idrijski rudarji žgali živosrebrno rudo na prostem, v odprtih kopah v lončenih posodah. Potrebovali so potratne količine lesa in bližnjo tekočo vodo. V te namene so najprej posekali ves les v dolini. Ko je bila kotlina izčrpana in gola, so šli za lesom naprej: na Pringl, na Pšenk, v Ljubevč, v Čarjevo in Jurčkovo grapo, v Češnjice. Šli so še dalje. Zdrobljeno rudo so na konjskih hrbtih tovorili daleč v Čekovnik, še naprej od Blažka – in v Kanomljo, v Bratuševo grapo. Najbolj odmaknjena kopišča so bila 14 kilometrov daleč.

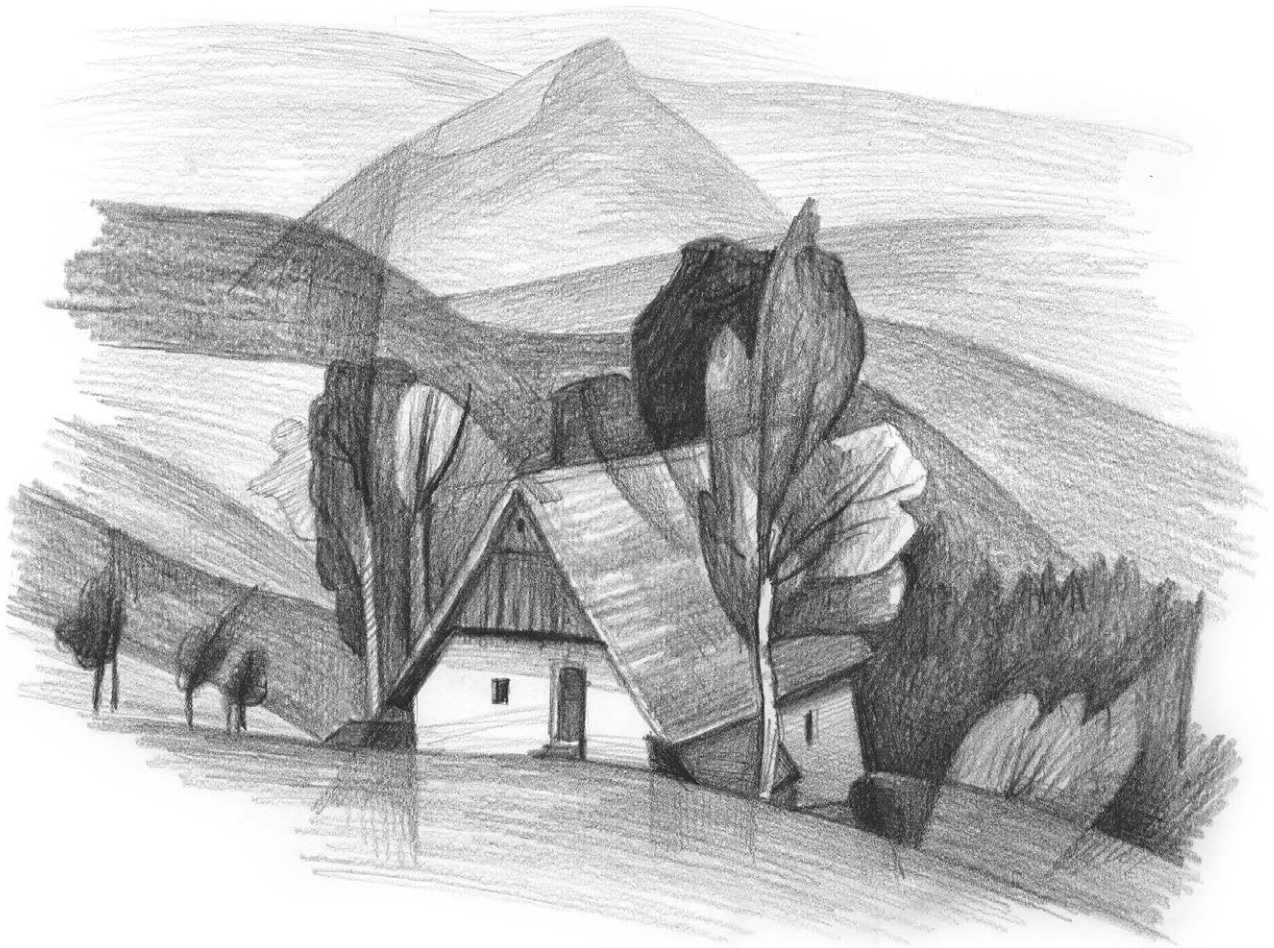
Domnevamo, da sta bili na Češnjikarjevem svetu dve žgalnici. Še dandanes se kdaj pa kdaj v svežih krtinah pokažejo koščki zdrobljene lončevine.

Kmetija je najbrž nastala pozneje na izkrčenem svetu. Njeni travniki so blago nagnjeni na jug. Vsako pomlad se na njih razcveti pravo bogastvo kukavičevk. Naj poznane vsaj naštejemo: dvolistni vimenjak, zelenkasti vimenjak, navadna oblasta kukavica, piramidasti pilovec, stasita kukavica, čeladasta kukavica, navadna kukavica, škrlatnordeča kukavica, trizoba kukavica, ogorelček, navadni kukovičnik, Fuchsova prstasta kukavica, rjava gnezdoznica, bleđa naglavka, dolgolistna naglavka, temnordeča močvirnica, širokolistna močvirnica, navadna močvirnica, jajčastolistni muhovnik, čmrljeliko mačje uho, čebeljeliko mačje uho, zavita škrbica. Skoraj bi dal roko v ogenj, da je stari Scopoli našel prvo trizobo kukavico prav tukaj, v Češnjicah.

PRI KOBALU, Pot v Češnjice 24, Idrija (1992)

Okrog Idrije je bilo že v zelo starih časih natreseno nekaj večjih kmetij, ki so rudarskemu mestu na več načinov pomagale preživeti. Rudarji, ki so premogli hišo in nekaj sveta, so običajno redili še kakšno žival, kravo ali kozo. Tudi prašiče. Kadar se je krava ob svojem času pojala, so jo gnali k biku. Enega so običajno premogli tudi pri Kobalu. Pri Ferjančičevih na Vojskarski ulici še hranijo potrdilo o skoku (certificato di monta) iz leta 1931. Na njem piše črno na belem, da je bila krava Roža, rdeče-bele barve, deželne pasme, šest let stara, lastnina Fortunata Ferjančiča, 26. junija 1931 prvič pripuščena k biku števil. 382 po imenu Cik, staremu dve leti. Lastnik bika Andrej Tratnik, Kobalov gospodar, je dokument lastnoročno podpisal.

NA LEBANOVŠEH, Čekovnik (1940), (R)

Nande Ferjančičev je bil rudar v idrijskem rudniku. Reklo se je, da je na svojem svetu zmogel rediti eno kravo. K posesti je sodil tudi rovt nad Bevkom v dolini Nikove, ki je na zgornjem koncu mejil na Lebanovše. Imeli so se za sosede. Oboji. To je bilo zmeraj dobro. V vseh časih.

Do Lebanovške hiše pod vrhom hriba so Ferjančičevi redko prihajali, a kadar so, so jim tri sestre vedno po svoje postregle. V kozarec iz debele glaževine so na malinov sirup vlile vode in vsebino pomešale kar z debelim, zmeraj umazanim kazalcem. Zjale (dekleta) so se obupno zmrdovale.

Kljub temu, da so neporočene živele pod skupno streho, so redile vsaka svojo kravo. Kuhale so si vsaka posebej. Bile so močne, zdržljive in precej posebne ženske.

Po kapitulaciji Italije so Idrijčani iz laških skladišč gladko pospravili vse zaloge. Okoličani pri poslu niso v ničemer zaostajali.

Baje so pozneje Nemci pri Lebanovkah dobili italijanske vojaške deke. V tistih divjih časih je bilo že to dovolj, da so vse tri sestre z njihovo bajto vred zažgali. Govorilo se je še, da ni šlo samo za deke.

STARA KOČA NA HLEVIŠKI PLANINI, Čekovnik (2008)

Skromno leseno domovanje je nekoč služilo le kmečkim potrebam. Enkrat po drugi vojni so ga opremili v zavetišče idrijskega planinskega društva. Splošna skromnost hudih časov se je vlekla naprej iz leta v leto, dokler niso planinci nekaj metrov višje postavili novo kočo. Bilo je 1955. leta. Takrat je bajta dokončno odslužila. Je pa ponujala vpogled v nekdanjo kmečko in pozneje planinsko revščino prav vsakomur, ki ga je pot prinesla mimo. Mirno je čakala na svojem starem prostoru, občudovala je pomladne rože, ki so vsako leto prepredle njen travnik. Jablane so še dolgo cvetele, pa malo rodile. Orehi so vsake pomladi zadnji ozeleneli, a kako! Stara hleviška koča se je nagledala prav vsega.

Zadnji predvojni lastnik je bil menda rudar France Križičev. Po vojni je živel z družino v ta novih prhavzih (Triglavska ulica). Z mojim očetom sta prijateljela skoraj vsako nedeljo v gostilni pri Tončki na Gorah.

PRI KMETU, Čekovnik 9 (1955)

Kmetova domačija leži na precej ravnem svetu. Z gradnjo poslopij ni bilo nikoli posebnih težav. Postavili so jih na široki izravnavi pod gozdnatim bregom, eno ob drugem, celo v vrsti. Vse smejo gledati po dolini Belce: svinjak, hiša, kovačija, doplar in štala.

1902. leta je hišo in svet kupil Peter Vončinov, ki je pred tem prodal Smodinov vojskarski grunt. To so bile kar velike kupčije, si lahko mislim.

Pred 1960. letom sta v hiši živela brata Vladimir in Kajetan z družinama. Kajetan, ki so mu vsi rekli Kajtan, je svoje preživiljal s furanjem, pozneje je vozil kamion za gozdno upravo. Lastnik hiše in posestva je bil brat Vladimir. Družini sta rasli, zmanjkovalo je že prostora. Kajtanovi so se 1960. leta odločili. Kupili so Menardovo hišo v idrijski Grapi in se odselili.

Kmetova domačija je smejeje zadihala.

Nekega poletja me je zaneslo mimo hiše. Bilo je najbrž okrog 1980. leta. Hiša se je bahavo sončila na svoji ravnici. V vseh oknih (se mi zdi) so rdeče žarele cvetoče begonije in pelargonije. Bila je kot en sam bogato razcveten pušeljc.

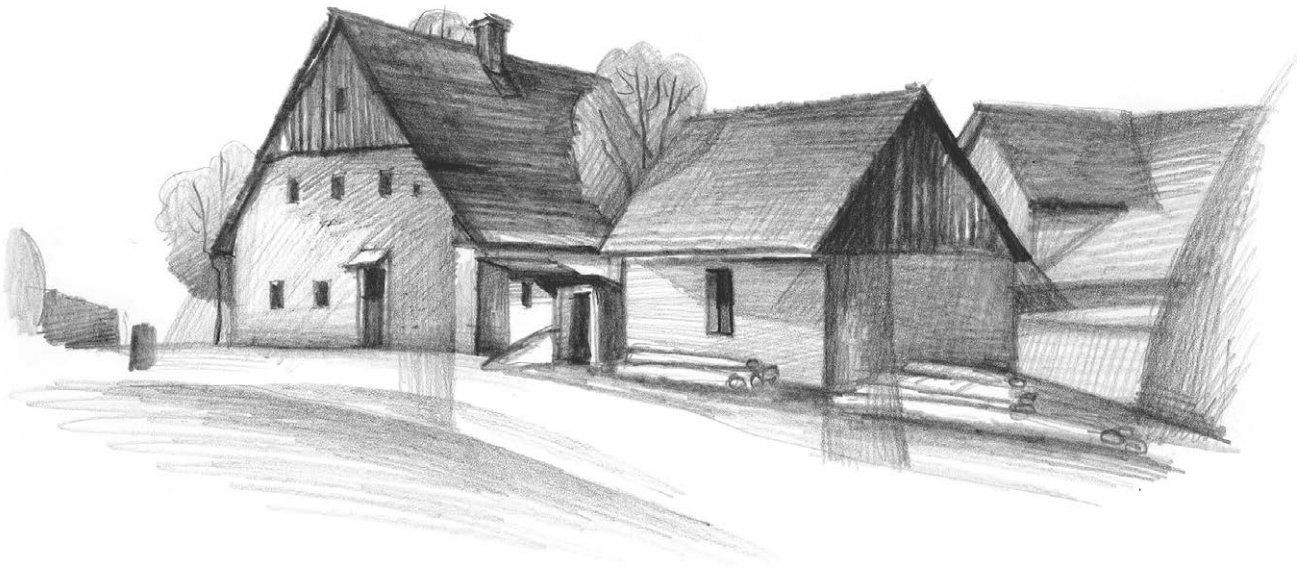
PRI TRATNIKU, Čekovnik (1965)

Novembra in decembra 1943 je bila Tratnikova domačija na obrobju Čekovnika partizanska bolnica. Zasedena je bila z ranjenci goriške fronte. Hiša je bila polna, skrbi in dela je bilo čez glavo. Okrog novega leta so bile postavljene prve barake Partizanske bolnice Pavle. Tudi selitev je bila zahtevna. Cesta do Kramaršce je bila slaba, od Kramaršce do Idrijskih klavž je bila šibka pot, za klavžami se je začinjala skrivna steza.

Pri Tratniku je torej morala še vsaj šest mesecev delovati javka bolnice Pavla – in njen ekonomat. Idriščani bi rekli, da je bilo pri Tratnikovih ves ta čas kot »na štacjunu«. Nikoli niso kuhali le zase, a če so imeli kaj za v lonce, je bilo še dobro. Hiša je bila polna za bolnico potrebne robe – v shrambi, v hlevu, na podstrešju, pod kozolcem.

Vmes so do hiše nekajkrat iz Idrije prišli Nemci, a se je vse dobro izšlo.

Sam sem Tratnika spoznaval nekega poletja 1960. leta. S prijateljem sva se iz Idrije v Čekovnik in mimo Tratnika hodila kopat v prvi žonf (tolmun) na Idrijci – na Log pod Mrzlo Rupo. Zнала sva uživati v samoti takrat pozabljene grape. V eno stran sva pešačila tri ure. Saj, bila sva zdrava mulca!

NA KOČEVŠU, Čekovnik (1961)

V knjigi Slovenija na vojaškem zemljevidu 1763 – 1787 (1804), 3. zvezek, sekcija 179, se lepo razbere, da v tistem času ni bilo udelane nobene poti po dolini Nikove. Edina tovorna pot na Vojsko je potekala čez Kanomeljsko Razpotje, mimo Rejca, po Kaponejcah do Belega kamna (Miklajč) in naprej čez Rvenovše. Beli kamen je bil s Kočevšem in Čekovnikom sicer povezan. Voznik je živ tudi še danes. Kočevše pa seveda ni imelo prave vloge.

Sredi križišča na robu planote je še pred drugo vojno stala večja skala, na njej je bila pozidana kapelica. Dalo se je peljati okrog nje: v Čekovnik, v Idrijo ali na Vojsko. Nemci so s topovskim strelom iz Nikove kapelo razstrelili. Po 1945. letu so ljudje odstranili še ostanke skale.

Cesta Nikova – Kočevše je bila narejena približno 1938. leta. Spodnji del od Bevka do Nikove so Italijani gradili v vojnih letih (1942/1943). S cesto je najbrž na Kočevšu zaživela obpotna gostilna. Prvo avtobusno progo Idrija – Vojsko so odprli 1961. leta. Takrat je hiša še imela slamnato streho.